

Jelena Todorović
Odeljenje za klasične nauke, Filozofski fakultet, Beograd
jekutic@gmail.com

Mulieribus apta sunt blandimenta – umiljavanja u
govoru ženskih likova u Plautovim komedijama
Amfitrion, Bahide i Menehmi

Apstrakt. Već su stari Rimljani uočili razliku u jezičkim registrima onoga što bi se moglo nazvati »muškim« i »ženskim« idiomom, ograničavajući potonji najvećma na umiljato podilaženje i neprekidno samosažaljivanje. Ovakva polna diskriminacija jezika više nego drugde, očigledna je u rimskoj dramskoj književnosti i delima njenog najreprezentativnijeg predstavnika. Cilj ovog rada je da u tri Plautove drame ustanovi i analizira ona specifična svojstva ženskog govora koja ga čine mekim, podilazećim i laskavim, i utvrdi da li su ta svojstva zajednička svim ženskim likovima ili postoji još finije jezičko raslojavanje među različitim tipskim likovima, odnosno da li unutar ženskog idioma postoji specifična društvena stratifikacija ili ne.

Ključne reči: Plaut, ženski govor, pol, ulagivanje, tipski lik.

Polazište celokupne sociolingvističke nauke jeste da se kroz jezik pojedinca očituje njegov identitet u svim svojim sastavnim delovima. Jezik svakog govornika obeležen je otuda njegovom starosnom dobi, polom, društvenim poreklom, obrazovanjem i slično. Kako književnost podražava stvarnost, svaka od ovih »identifikacionih« odlika govora prenosi se sa stvarnih govornika na književne likove. Više nego kod drugih rodova, jezički identitet značajan je za dramsko stvaralaštvo, koje je podražavalačko po prevashodstvu. Uz ostala dramska sredstva, pisci svoje likove grade darujući im jezik koji će njihovoj publici biti jasno čitljiv i zahvaljujući kome će publika moći da dati lik, bio on tipski ili ne, prepozna i kategorizuje. Budući da je jedna od ključnih kategorija našeg identiteta kategorija pola, jezik dramskih likova različitog pola nosiće različita obeležja.

Specifična jezička svojstva pokazuju, dakle, i Plautove *dramatis personae* različitog pola. *Ženski govor* i njegovi mnogobrojni pojavni oblici ne daju se, međutim, jasno razaznati i razdovijti od drugih jezičkih

obeležja pojedinih tipskih likova, i to iz vrlo jasnih razloga. Prenošnje informacija o identitetu govornika samo je jedna od tolikih funkcija jezika a sam polni identitet opet je tek jedan u nizu različitih identiteta koji se očituju kroz jezik. Tako nas ni svaka replika koju izgovori neka Plautova junakinja ne upućuje samo na to da je ona žena, već i na to da je ta žena mlada ili stara, slobodna građanka ili robinja, oveštala gospođa ili mlada devica, beskrupulozna kurva ili čestita supruga. Sadržina izgovorenog, kao i različita sredstva kojima je ono uobličeno, menjaće se u zavisnosti od toga kom tipskom liku pripada. S druge strane, kako rimska palijata nije komedija karaktera, već situacije, isti likovi smešteni u različite situacije govoriće posve različitim jezikom. Mladi Pistokler koji u I sceni I čina *Bliznakinja* odgovara svim zahtevima lika zaljubljenog mladića, već u sledećoj sceni prilikom susreta sa svojim starim učiteljem menja ćud, a sa njom i govor, i više liči na goropadnog, nabusitog oca nego na bezglavog zacopanka. Ljubinkina (*Erotium*) maska devojke koja bezrezervno voli pada i njeno pravo lice otkriva se u svoj svojoj gramzivosti kada u III sceni IV čina *Blizanaca* ustanovi da joj vrebani plen izmiče.

Analizu ženskog govora kod Plauta, baš kao i istraživanja ma kog drugog segmenta rimske palijate, dodatno komplikuje njeno grčko poreklo. Odgovor na pitanje koliko Plautove prostitutke, supruge i devojke govore kao *meretrices*, *matronae* i *virgines* a koliko iz njihovih replika odzvanjaju glasovi grčkih žena delimično je dat u brojnim studijama o originalnosti Plautovog stila. Uopšte uzev, u onoj meri u kojoj su Plautovi likovi originalna rimska tvorevina i njihov jezik se može tretirati kao originalno »rimski«. Govor Plautovih žena je tako i po svojoj sadržini i po svojim formalnim obeležjima često bez presedana u novoatičkoj komediografskoj tradiciji. Uzmimo primer Alkmene u *Amfitrionu*, u čija usta, na opšte čuđenje prisutnih gledalaca, pisac stavlja rimsku brakorazvodnu formulu:

*AL. Ego istaec feci verba virtute inrita;
nunc, quando factis me impudicis abstini,
ab impudicis dictis avorti volo.*

Valeas, tibi habeas res tuas, reddas meas.

AL. Ja sam suštom vrlinom¹ opovrgla svaku od tih optužbi;

¹ Ovo je jedini posvedočeni primer u pretklasičnoj književnosti da je *virtus*, tradicionalno muški prerogativ, pripisana ženi. Ovakvom nesvakidašnjom upotrebom

Jelena Todorović

I kad sam se već celog života čuvala bezobrazluka,

Odbijam da mi sad obraz ukaljaju bezobrazne laži.

Ostaj zdravo, zadrži si svoje, a meni vrati moje stvari. (*Amph.* 925–928)

Bez obzira na to da li i koliko ovakvi primeri odražavaju stvarnu sliku položaja žena u Plautovo doba ili ga samo kranje smelo parodiraju,² neosporno je da je reč o autentično rimskom mestu.

Osim u onim opštim crtama koje odlikuju govor žena ma na kom jeziku govorile, govor ženskih likova u Plautovim komedijama nije tek kopija grčkih predložaka već je prevashodno autentično rimski.

Uprkos svim navedenim teškoćama, naučnici su ipak dokazali da se u delima ranih rimskih komediografa može govoriti o svojevrsnom ženskom idiomu. Odlike ovog specifičnog jezika postaju predmetom naučnih istraživanja tek u dvadesetom veku. Paralelno sa razvojem sociolingvistike koja je, izrastavši iz okvira etno-antropologije, u drugoj polovini prošlog veka iznedrila neke od najvažnijih studija, pitanje postojanja i identiteta ženskog jezika zaokuplja pažnju i grecista i latinista. Prvi savremeniji pristup ovom problemu dao je već 1926. Hofman u svom kapitalnom delu o latinskom svakodnevnom jeziku.³ Ipak, ženski govor u latinskom dospeva u žižu tek poslednjih nekoliko decenija, zahvaljujući radu Džejmza Adamsa, koji je, baveći se odlikama vulgarnog latinskog jezika, objavio revolucionarni članak o fenomenu ženskog govora u rimskoj komediji. Taj članak se odmah izdvojio kao polazište za sva potonja istraživanja ovog pitanja. Među Adamsovim sledbenicima u poslednjih trideset godina najviše se ističe rad kanadske naučnice Dorote Duč, koja je u svojoj doktorskoj disertaciji⁴ prikazala prve rezultate svojih istraživanja specifičnih svojstava ženskog govora u rimskoj komediji. Svoja stanovišta, kao i dostignuća sad već brojnih drugih autora, Dučova je izvrsno sažela i nadgradila u svojoj potonjoj monografiji.⁵ Od njenih nalaza i zaključaka polazi i ovaj rad.

Plaut je domišljato upotpunio komički trik zamene polova (McDonnell 2006, 162).

² Na osnovu sličnih primera pojedini naučnici zastupaju stanovišta o vanrednim pravima rimskih žena, među kojima je i pravo na pokretanje razvoda braka (upor. McDonnell 1983, 53–80).

³ Hofmann / Ricottilli 1980.

⁴ Dutsch 2000.

⁵ Dutsch 2008.

Istražujući posebnosti u jeziku tipskih likova palijate, Adams, a za njim i ostali, smatra da se specifične odlike jezičkog manirizma ženskih dramskih likova poklapaju sa odlikama jednog univerzalnog ženskog metajezika.⁶ Ova svojstva pre svega se ogledaju u načinu na koji se ženski, odnosno muški govornici projektuju u svom govoru i odnosu koji grade sa sagovornicima. Nesvesna tendencija žena je da uspostavljaju intimne odnose putem govora koji je daleko ličniji, afektivniji i interaktivniji od muškog, koga karakteriše bezličan, instrumentalni stil okrenut pre svega informaciji koju prenosi.⁷ Iz ovoga nisu izuzete ni Plautove junakinje koje se, dakle, služe jednim prisnim, učtivim i kudikamo konzervativnim jezikom.⁸ Više od ma kog drugog, prisni govor je umiljati, laskavi govor koji stvara osećaj bliskosti sa sagovornikom i njemu podilazi. Taj laskavi jezik i sredstva kojima on raspolaže predmet su istraživanja ovog rada.

U pokušaju da nađem potvrde za tvrdnje koje je glede ženskog umiljavanja iznela Dorota Duč,⁹ izdvojiću u govoru ženskih likova tri Plautove drame (*Amfitrion*, *Bliznakinje* i *Blizanci*) ona svojstva za koja se zaključuje da ga najviše karakterišu kao *lingua blanda*. U prvom odeljku pokušaću da objasnim zašto su se baš uz ženski idiom najvećma vezivala *blandimenta* i šta je pod ovim terminom podrazumevao Plaut. U narednim odeljcima baviću se rečima i izrazima sa kojima se najčešće susrećemo u govoru ženskih likova koje je, s jedne strane, sam Plaut označio kao *blandimenta* dok su, s druge, na njih ukazali i njima se podrobno bavili Adams i Dučova u pomenutim i drugim svojim studijama. Na izdvojenim primerima analiziraću upotrebu prisvojne zamenice za 1. lice jednine u vokativu, kao i izraze molbe *amabo*, *obsecro* i

⁶ Adams 1984, 68–77.

⁷ Holmes 1998, 110.

⁸ Dutsch 2008, 11.

⁹ Posebna svojstva ženskog govora Dučova je obradila u četiri poglavlja narečene monografije (Dutsch 2008), od kojih se prva dva, »Plautus' Pharmacy« i »Of Pain and Laughter«, odnose na formalne karakteristike jezika, dok se u druga dva, »(Wo)men of Bacchus« i »Father Tongue, Mother Tongue«, više bavi pitanjem ženskog idioma u kontekstu rimskog društva u doba Republike. Moj rad se oslanja pre svega na zaključke iznete u prvom poglavlju ove knjige, u kome Dučova, polazeći od Adamsovih stanovišta, objašnjava upotrebu pojedinih reči i izraza koje je još Elije Donat označio kao manir ženskog govora.

quaeso. Konačno, u poslednjem odeljku pokušaću da na pojedinim primerima pokažem da li postoji razlika između umiljatog govora žena iz različitih društvenih slojeva ili ne.

Predmet ovog rada sveden je na ona leksička obeležja ženskog idioma koja ga karakterišu kao podilazeći, ulizički govor. Ostala mnogobrojna svojstva po kojima se ženski jezik razlikuje od muškog ovde su izostavljena, a biće deo jednog opsežnijeg istraživanja. S istih razloga, ovaj rad ne zalazi u dublju analizu muškog jezika, i ne ide mimo prostog kontraponiranja pojedinih muških i ženskih replika.

* * *

Da su žene sklonije nežnom govoru koji povlađuje i laska sagovorniku uočili su još antički pisci. Elije Donat je u svojim komentarima uz Terencijeve komedije tumačeći jednu Sostratinu repliku u *Braći*¹⁰ primetio: *proprium est mulierum cum loquuntur aut aliis blandiri aut se commiserari* (ženama je svojstveno, kada govore, da se ili ulaguju drugima ili da sebe žale, *Ad Ad.* 291.4). Vladajuće uverenje bilo je da je »slabiji« pol upravo zbog slabosti i nepostojanosti sopstvene duše nesposoban za doslednost i iskrenost reči. Ciceron u spisu *O prijateljstvu* kaže da razlog koji nagoni ljude čija je priroda slaba, a ovamo idu žene i drugi slabi ili zlosretni, da traže i žele prijatelje jeste da bi dobili zaštitu od njih.¹¹ Budući, dakle, da ne stupaju ravnopravno u prijateljski odnos, kako je jedino moguće kada je reč o istinskom prijateljstvu, već da su u podređenom položaju, oni svoju podređenost u odnosu na sagovornika ističu umanjujući sopstvenu a laskajući njegovoj ličnosti.¹²

Mišljenje da ženama ne treba verovati jer su neiskrene i po prirodi nesposobne za najvrliju među rimskim vrlinama – *fides*, zdušno je zastupao i Plaut. Gotovo svaki redak u njegovim delima podseća na nestalnost i varljivost *fides muliebris*.¹³ Tvrda zaklinjanja Amfitrionove

¹⁰ Ter. *Ad.* 291 *heu me miseram! habeo neminem, solae sumus: Geta autem hic non adest* (O jadna li sam! Nemam nigde nikoga! Eto, ni Geta nije tu, same smo!).

¹¹ Setimo se i Aristotelovog učenja (u *Nikomahovoj etici* 8.3.1) o tri vrste prijateljstva, koje je doslovce preuzeo naš Dučić u *Blagu cara Radovana*: prijateljstvo iz koristoljublja, prijateljstvo iz druželjublja i prijateljstvo iz dobroljublja, od kojih je samo poslednje pravo.

¹² Cic. *Lael.* 46–47, 54, 91, 98–99.

¹³ Dutsch 2000, 99.

supruga koja bi bila više nego dovoljna da ga uvere u istinitost ma čijih reči, padaju u vodu samo zato što je Alkmena žena:

AL. *vera dico, sed nequiquam, quoniam non vis credere.*

AM. *mulier es, audacter iuras.*

AL. Džaba ja govorim istinu kad ti nećeš da mi veruješ.

AM. Lako je tebi da se zakuneš, ti si žena. (*Amph.* 834–835)

Prevrtljiva priroda i neiskren govor centralne su osobine skoro svih ženskih likova i jedno od glavnih polazišta za mnoge Plautove dosetke. Kako su junakinje njegovih komedija uglavnom osuđene na *blandimenta*, valja videti šta sam Plaut podrazumeva pod ovim terminom.

Blandimenta

Etimologija prideva *blandus* i od njega izvedenih reči nije izvesna. Veza sa lat. *mollis* i grčkim μαλακός »slab, mekan«, koju nude pojedini etimolozi, čini se manje ubedljivijom od pretpostavke da bi u osnovi ove reči mogao biti isti koren kao i u lat. *blatio, -ire* »govoriti uprazno, mlatiti praznu slamu«¹⁴ i srpskom *blebetati* i *blejati*. Onaj koji je *blandiloquens* ne samo što govori mekanim, umljatim, odnosno podilazećim govorom, već baš zato što je takav, njegov je govor praznoslovan i stoga čak podseća na nemušti jezik životinja.

Na osnovu mesta na kojima Plaut upotrebljava pridev *blandus* i druge reči iz te porodice jasno je da on pod ovim terminima podrazumeva govor (ili govornika) koji je neprirodno nežan i uglađen, odnosno lice-meran i ulizički. Ove reči se najčešće sreću u svojevrsnoj metatekstualnoj upotrebi, bilo kao neposredna najava replike koja će usledeti ili komentar prethodne.¹⁵

ER. *Superas facile, ut superior sis mihi quam quisquam qui impetrant.*

PEN. *Meretrix tantisper blanditur, dum illud quod rapiat videt;*

LJUB. Ah, kraj tog tvog šarma, ovi šarlatani oko mene gube svaku šansu.

BRI. Vidi droce što je mazna kad uvreba šta valjano da mazne! (*Men.* 192)

¹⁴ Vaan, 2008, 73.

¹⁵ U komedijama koje su predmet ovog rada pridev *blandus* pojavljuje se na jednom mestu, *Men.* 262; pridev *blandiloquus* i prilog *blande* takođe samo po jedanput, *Bacch.* 1173, *Amph.* 507, dok na glagol *blandiri* nailazimo šest puta: u *Bliznakinjama* 517, 518, 876, 967, i *Blizancima* 193 i 626.

Jelena Todorović

MEN. *Dic, mea uxor, quid tibi aegre est?* PEN. *Bellus blanditur tibi.*

NEB. I kaži mi, ženičice, šta te jedi? BRI. Pazi ga kako se prepodobio, papučić!
(ibid. 626)

Plautovi junaci, dakle, stalno ukazuju gledaocima na licemerje svojih kolega sa scene zaogrnuto ruhom leporečja, bilo kada se ono ogleda u ustaljenim formulama »prisnog jezika« (poput upotrebe prisvojne zamenice u vokativu uz lična imena ili rodbinske odnose) ili kada je slobodnije izraženo.

Pojedine od ovih replika okarakterisanih kao *blandae* poseduju i neka formalna jezička obeležja koja im i daju karakter praznoslovlja i licemerja. Reč je o izrazima koji su već u antici prepoznivani kao takvi.

Kod mesta gde služavka Dorija u Terencijevom *Evnuhu* svoju sagovornicu nazove *mea Pythia* a ne samo *Pythia*, Donat beleži sledeće:

Mea et mea tu et amabo et alia huiusce modi mulieribus apta sunt blandimenta.

Moja, moja ti, ljubim te i tome slično, laskanja su svojstvena ženama. (Ad Eu. 656.1)

Donatova *blandimenta* Adams naziva »izrazima učtivosti«¹⁶ i prepoznaje ih kao glavno formalno obeležje jezika ženskih likova, jezika koji teži da bude ugladen il' čak snishodljiv, prisan i pun emocija.

Razmotrimo sada primere u kojima se ovi izrazi javljaju.

Mel meum – upotreba vokativa prisvojne zamenice meus

U ulozu izraza učtivosti kod Plauta najčešće srećemo prisvojnu zamenicu *meus* u vokativu, i to uz vlastita imena, imenice koje označavaju rodbinske odnose (npr. *pater*, (*g*)*natus*, *uxor*, *vir*), imenice koje označavaju kakvu vitalnu (*anima*, *oculus*, *cor*) ili ugodnu stvar (*mel*, *columba*, *passer*, *amoenitas*).¹⁷ Rimljani, kao i drugi narodi čije je običajno pravo i s njim vezana usmena tradicija bila dugo živa,¹⁸ pridavali su poseban značaj obraćanju i pozdravima koji su se prilikom susreta razmenjivali. Jedna pogrešna reč mogla je da izazove drastične posledice baš kao što je, s druge strane, ugladeno obraćanje i promišljena *captatio benevolentiae*

¹⁶ Adams 1984, 55–67.

¹⁷ Upotrebom vokativa prisvojne zamenice za izražavanje prisnosti bavili su se mnogi; v. Hofmann / Ricottilli 1980, 291–292; Adams 1980, 68–73, Dutsch 2008, 53–58.

¹⁸ Zadugo su neki od najvažnijih odnosa u društvu (npr. usvajanje ili oslobađanja od ropstva) ustanovljavani usmeno, izgovaranjem obredne formule.

mogla da donese povlastice.¹⁹ Upotreba prisvojnih zamenica u obraćanju, tako, služila je da se istakne izraženi stepen prisnosti koji govornik navodno deli sa svojim sagovornikom, ne bi li prvi, uzdajući se u pravila uzajamnosti, pridobio sagovornikovu naklonost.²⁰

U tabeli koja sledi prikazana je učestalost pojavljivanja vokativa prisvojne zamenice prvog lica jednine (*mi, mea, meum*) u obraćanju, priroda imenica uz koju ti oblici stoje (ako ne stoje samostalno), kao i raspodela replika prema polu govornika.

	Amfitrion		Bliznakinje		Blizanci		Ukupno		UKUPNO
	muški likovi	ženski likovi	muški likovi	ženski likovi	muški likovi	ženski likovi	muški likovi	ženski likovi	
Lična imena	/	/	/	/	/	3	/	3	3
Rodbinski i društveni odnosi	1	4	/	/	4	6	5	10	15
Reči nežnosti	/	/	2*	8*	2	/	4	8	12
UKUPNO	1	4	2*	8*	6	9	9	21	30

* U *Bliznakinjama* jedna od sestara na jednom mestu uči Pistoklera kako da se ophodi s njome: *mea rosa, mihi dicit, dato qui bene sit...* (*Bacch.* 83–84). Ovo mesto bi moglo da se računa i među muške i među ženske replike.

Iz tabele se vidi da u upotrebi prisvojnih zamenica u obraćanju značajno prednjače žene, i to u odnosu od približno 4:1.²¹ Ipak, za razliku od nekih drugih izraza učtivosti, prisvojne zamenice se srazmerno često sreću i među muškim replikama. Dok će samo žene svoje sagovornike svojatati

¹⁹ O pozdravljanju kod Rimljana Dickey 2007; nešto detaljnije o pozdravnim formulama kod Plauta Forberg 1913.

²⁰ Hofman tvrdi da *mi/mea/meum* imaju vrednost *blandimenta* samo ako stoje prepozitivno, dok se u postpozitivnom položaju ta vrednost gubi; takođe tvrdi da se ova potonja situacija češće sreće u muškom govoru (Hofmann / Ricottilli 1980, 291–292). Nama se čini da Hofmanova ocena nije tačna. Premda je veći broj slučajeva u kojima prisvojna zamenica prethodi imenici, ipak, u kom god položaju da se nađe, prisvojna zamenica 1. lica upotrebljena u obraćanju daje mu ton prisnosti (upor. *cor meum, mel meum*).

²¹ Ova razmera je tek okvirno data. Prema podacima iz tabele, žene koriste *mi/mea/meum* češće nego muškarci u odnosu 3:1, ali ne treba smetnuti sa uma da muškarci imaju značajno veći ukupni broj replika.

nazivajući ih po imenu i mnogo će im češće tepati nego što to čini muškarac, uz izraze koji označavaju društvene ili rodbinske veze među sagovornicima, čini se da je razlika u upotrebi *mi/mea/meum* između muškaraca i žena zanemarljivo mala. Kako bismo objasnili ovo odstupanje, proučićemo svaki primer ponaosob.

Alkmene u *Amfitrionu* svoga supruga četiri puta zove *mi vir*, a on se njoj samo jedanput obraća sa *mea uxor*, i to čak ne on lično, već prerušeni Jupiter, koji pokušava da je umiri i da joj se dodvori ne bi li što pre šmugnuo od kuće. Drugim rečima, Jupiter je *blandiloquus*.

IUP. *Verum quod tu dicis, mea uxor, non te mi irasci decet.*

JUP. A što se tiče onog što govoriš, ženo moja, ne treba na mene da se ljutiš.

(*Amph.* 522)

S druge strane, kada Alkmene svoga muža (odnosno onog koji se za njega izdaje) naziva *mi vir*, ona ga ovom prisvojnošću opominje na prirodu njihovog odnosa koju je, čini se, Amfitrion na tren zaboravio.

AL. *Quid istuc est, mi vir, negoti, quod tu tam subito domo abeas?*

AL. Kakav je to sada neodložni posao, mužu moj, da samo što si ušao u kuću već iz nje izlaziš? (*ibid.* 502)

Ako je hrišćanski brak obaveza na zajedničku trpezu i postelju, rimski je pre svega obavezivao na ovo poslednje, pošto je prokreacija zvanično bila svrha građanskog braka, pa stoga Alkmene s pravom opominje muža da on, kao *njen čovek*, nakon dugog odsustva na koji ga je država obavezala, ne može tek tako ponovo da se udalji.

AL. *Ecce ego te certo heri advenientem ilico, et salutavi et valuisse usque exquisivi simul, mi vir, et manum prehendi et osculum tetuli tibi.*

AL. Ja sam te, mužu moj, juče čim si prag prešao i pozdravila i pitala za zdravlje, izgrlila te i poljubila. (*ibid.* 715)

Amfitrion se u prethodnoj replici žalio na hladnu dobrodošlicu svoje žene, spočitavajući joj kako je ranije znala da ga dočeka, »i po imenu da me nazoveš, k'o što prave žene rade sa svojim muževima« (*appellare itidem ut pudicae suos viros quae sunt solent*). Braneci se od ovih optužbi, Alkmene podvlači kako je ona njemu, *svome mužu*, priredila dobrodošlicu kao što svaki red i običaj među supružnicima nalaže.

Na preostala dva mesta Alkmene izražava nevericu da on, *njen muž*, izgovara neke takve stvari kao da je stranac, kao da je uopšte ne poznaje a kamoli da su u braku.

AM. *Num tibi aut stultitia accessit aut superat superbia?*

AL. *Qui istuc in mentemst tibi ex me, mi vir, percontarier?*

AM. Je li ti načisto nisi čista il' glumiš ludilo?

AL. Kako tebi, mome mužu, može uopšte da padne na pamet da me tako šta pitaš? (ibid. 710)

AL. *Obsecro ecastor, cur istuc, mi vir, ex ted audio?*

AL. Za Boga miloga, šta ja to čujem od tebe, mužu moj? (ibid. 812)

Možemo da zaključimo, dakle, da upotreba prisvojne zamenice u navedenim primerima, iako daje nežniji i prisniji ton Alkeminom govoru, ne pripada istom registru kao i ona *blandimenta* čija je svrha podilaženje i ulagivanje sagovorniku. Alkmena svojim prisnim govorom teži da suprugu pokaže svoju istinsku privrženost i istakne prirodu njihovog odnosa, a ne da ga takvim umiljatim rečima na nešto privoli.

U komediji *Blizanci*, broj mesta gde muški likovi koriste prisvojne prideve uz imenice sa značenjem rodbinskih ili društvenih odnosa gotovo je isti kao kod žena.

Pet od devet puta kada gospođa, žena Nebojše iz Epidamnosa, govori sa svojim ocem, ona mu se obraća sa *mi pater*, dok ga u preostalim četiri oslovljava samo sa *oče*.

MA. *Ibo advorsum. salve multum, mi pater.*

MA. Idem mu u susret. Dobar dan, tata! (*Men.* 775)

Kada je ustanovila da je muž vara, gospođa je poslala po oca ne bi li zastupao njena prava pred tim brakolomnim pustahijom od njenog muža. Oni se sada sreću i gospođi je izuzetno stalo da odobrovolji jedinog čoveka čijoj pomoći može da se nada. Zato mu, kada ga pozdravlja, kaže *salve multum*²² a ne samo *salve*, i podvlači da je on *njen* otac, a ne npr. njegov.²³

SEN. *Ecce autem litigium. quotiens tandem edixi tibi, ut caveres, neuter ad me iretis cum querimonia?*

MA. *Qui ego istuc, mi pater, cavere possum?*

ST. Evo je, opet u svađu! Dobro, koliko sam ti puta rekao da oboje treba da povedete računa i da ne dolazite meni da kukate?

GO. Kako to ja da povedem računa, tata? (ibid. 785–786)

Iako ga je prethodno u nekoliko navrata nazvala samo *oče*, čim je on povisio ton na nju, gospođa je požurila da ga ponovo podseti da je on *njen* otac.

²² Vidi Forberg 1913, 8.

²³ Nekoliko stihova kasnije, kad njen otac bude vidno govorio Nebojši u prilog, gospođa će se požaliti kako on ispada muževljev drveni advokat.

Jelena Todorović

MA. *Ut pandiculans oscitatur. Quid nunc faciam, mi pater?*

GO. Gledaj samo kako je zinuo i kako se izvija! Jao, tatice, šta sad da radim?
(ibid. 832)

MA. *Perii, mi pater, minatur mihi oculos exurere.*

GO. Ijao, tata, preti da će da mi iskopa oči! (ibid. 842)

MA. *Fugio. amabo, adserva istunc, mi pater, ne quo hinc abeat. sumne ego mulier misera, quae illaec audio?*

GO. Bežim! A ti, tajo, preklinjem te, gledaj da on negde ne ode. Kukavica sinja, šta sam danas doživela! (ibid. 851)

Dok je u prva dva slučaja upotreba prisvojne zamenice *meus* imala za cilj dodvoravanje, u poslednja tri primera gospođa se ocu obraća sa *oče moj* zbog svojevrsnog saučesništva nastalog pod pretnjom koju za oboje predstavlja gospođin suprug. Ona, dakle, sada ponovo čini porodicu sa svojim ocem a ne sa svojim mužem.

Zanimljivo je da u *Bliznakinjama*, u kojima postoje čak dva odnosa otac–sin (mladić Pistokler i starac Filoksen i mladić Mnesiloh i starac Nikobul), ovi potonji nijednom nisu oslovili svoje očeve prisnim izrazom *moj oče*. Žene koje nemaju vlast da upravljaju sopstvenim životom već iz očeve *potestas* prelaze pod muževljevu (odnosno ostaju u očevoj u slučaju braka *sine manu*) prinuđene su da u razgovoru sa ovim »silnicima« leporeče i umiljavaju se. Muškarci, s druge strane, ne mogu da dočekaju trenutak kada će se konačno ratosiljati vlasti oca, koji nije drugo do prepreka na putu do sopstvene *potestas*, pa prisnosti u ovom odnosu prirodno ni nema.

Srazmerno veliki broj replika u kojima muški likovi u *Blizancima* ističu svoj rodbinski ili društveni odnos sa sagovornicima upotrebom prisvojne zamenice, samo je naizgled tako velik. U dva od četiri primera upotreba prisvojne zamenice predstavlja obavezni deo obredne formule i, kao takva, gubi svaku vrednost prisnosti.

MESS. *Salve, mi patrone.*

NI. Zdravo bio, moj patrone! (ibid. 1030)

Onog trenutka kada bi prestali da budu u odnosu robovlasnik–rob, oslobođenik i njegov bivši gospodar ulazili bi u klijentski odnos. Otuda na to što mu je dva stiha ranije Nebojša iz Epidamnosa dao *manummissio*, Nikša sasvim odgovarajuće odgovara obrednim *salve, mi patrone* čime je istaknut novonastali odnos.

SOS. Signa adgnovi, contineri quin complectar non queo. mi germane gemine frater, salve. Ego sum Sosicles.

NEBOJŠA II: Dosta sam čuo. Neću više da ga ispituješ. (*Nebojši iz Epidamnosa*)

Brate, brate moj rođeni, zdravo da si mi! To sam ja, Spasoje! (ibid. 1125)

Obredna formula izgovarana prilikom prepoznavanja davno nestalog člana porodice takođe je pored imenitelja za dati odnos obavezno sadržavala i prisvojnu zamenicu.

U preostala dva primera upotreba *mi/mea/meum* motivisana je potrebom da se istakne prisnost između sagovornika. Kada pokušava da se dodvori ženi kojoj je ukrao bundu Nebojša iz Epidamnosa joj kaže *mea uxor*, a stari gospođin otac tek kada se našao pred neposrednom opasnošću protiv koje mu je jedini saveznik bila njegova kći kaže:

SE. Concede huc, mea nata, ab istoc quam potest longissime.

ST. Beži, rođeno moje, beži glavom bez obzira što dalje od njega! (ibid. 832)

Navedeni primeri rečito govore u prilog prethodno iznesenih tvrdnji o svojstvima ženskog idioma. Govor Plautovih junakinja vidno je topliji i neposredniji od govora njegovih junaka: žene koriste razna izražajna sredstva kako bi potcrtale prisni odnos koji imaju ili žele da imaju sa svojim sagovornicima, za razliku od muškaraca koji ionako uživaju sve prerogative datog odnosa te tako ni nemaju potrebu da ga posebno u govoru ističu. S druge strane, takođe smo videli da, iako česti kod žena, laskavost i ulizištvo nisu isključivi atributi ženskog jezika već im po potrebi pribegavaju i muškarci.

Hajde, kad te kumim; hajde, kad te ljubim – izrazi koje žene koriste u molbama

Svaki čovek, kada nešto traži od drugoga, svakako želi da to i dobije. Kako, međutim, onaj kome se obraćamo nije uvek u obavezi da ispunjava naše zahteve, trebalo bi ga na to navesti, privoleti ga da učini ono što mu tražimo. Otuda, po prirodi stvari, upravo kod zahteva, odnosno molbi, srećemo najveći broj učtivih ili snishodljivih jezičkih formula. Fine nijanse između molbe, zahteva i, konačno, naredbe često su gotovo neprimetne pa ih stoga treba istaći kako naša molba ne bi zvučala kao oštra naredba. Među laskavim i manje laskavim izrazima koji su u latinskom jeziku služili ovoj svrsi, kod Plauta najčešće nailazimo na *amabo* (ljubim te), *obsecro* (kumim te) i *quaeso* (molim te).²⁴

²⁴ Izrazima molbe i njihovom upotrebnom vrednosti u ženskom jeziku Dučova se

U tabeli koja sledi dati su statistički podaci o broju pojavljivanja ovih izraza, kao i o njihovoj raspodeli između muških i ženskih govornika.

	Amfitrion		Bliznakinje		Blizanci		Ukupno muški likovi	Ukupno ženski likovi	UKUPNO
	Muški likovi	Ženski likovi	Muški likovi	Ženski likovi	Muški likovi	Ženski likovi			
amabo	/	2	/	8	1	5	1	15	16
obsecro	7	3	12	2	9	2	28	7	35
quaeso	8	2	7	/	11	/	26	2	28
UKUPNO	15	7	19	10	21	7	55	24	79

AMABO. Pođimo od najređe upotrebljavanog *amabo*. U pretklasičnom latinskom izraz *amabo* u zahtevima i pitanjima koriste uglavnom samo žene. Ukoliko se i nađe u muškom govoru (kod Terencija ga ne izgovara nijedan muški lik), obavezno je okarakterisan kao nemuževan manir, koji muškarcima, opet, nipošto ne koriste međusobno, već isključivo u obraćanju ženama.²⁵ Ovo se objašnjava time što, po svemu sudeći, u Plautovo doba ovaj izraz još uvek nije bio izgubio svoje prvobitno značenje svojevrsnog obećanja buduće ljubavi ili privrženosti («voleću te, bićemo u ljubavi»),²⁶ a budući da javno ispoljavanje emocija i prisnosti nije svojstveno muškarcima, *amabo* je neminovno bilo ograničeno na ženski idiom.

Kako gornja tabela pokazuje, u sve tri drame ovaj izraz se pojavljuje ukupno šesnaest puta, od čega ga samo jednom koristi muškarac, a žene čak petnaest puta. Jasno je, dakle, da se radi o prevashodno ženskom jezičkom sredstvu kome će muškarac pribеći isključivo u krajnjoj nuždi.

Jedino takvo mesto u ovim trima komedijama jeste kada Nebojša iz Epidamnosa u *Blizancima* pod neumoljivim pretnjama svoje supruge mora da zatraži od ljubavnice natrag ogrtač koji joj je ranije tog dana

srazmerno malo bavi (Dutsch 2008, 50–53 et passim) za razliku od Adamsa (Adams 1984, 57–62) i Hofmana (Hofmann / Ricottilli 1980, 281–287), čiji su nam zaključci poslužili kao polazište.

²⁵ Dickey / Chahoud 2010, 334. Ubrzo *amabo* gubi tu vrednost: premda i dalje ostaje delom kolokvijalnog i prisnog jezičkog registra, sada ga bez razlike koriste i muškarcima i žene, kao što se vidi iz Ciceronove prepiske.

²⁶ Hofman takođe tvrdi da se u vreme nastajanja Plautovih komedija u molbama s izrazom *amabo* i dalje jasno osećao uslovni karakter starijih formula kao *sic hoc quod te rogo fac ut te amabo* ili *ita te amabo ut hoc facies* (Hofmann / Ricottilli 1980, 281).

dao. Reč je, dakle, o jednoj vrlo delikatnoj raboti jer nikome nisu mile situacije »uzimala-davala«, a posebno su neugodne ako je u njih umešana takva sorta žena kakve su prodavačice ljubavi. Svestan toga, Nebojša je prinuđen da moli i kumi pa se u njegovom zahtevu, uz obećenje novih darova, očekivano našlo i jedno *amabo* pojačano pride direktnim objektom *te* kako bi se istakla njegova apsolutna privrženost Ljubinki.

MEN. *Immo edepol pallam illam, amabo te, quam tibi dudum dedi, mihi eam redde. uxor rescivit rem omnem, ut factum est, ordine. Ego tibi redimam bis tanto pluris pallam quam voles.*

NEB.I: Ne, nažalost, ne. Znaš onu bundu što sam ti je jutros dao, vrati mi je, ljubim te. Žena me je ukebala – otkrila je sve što se dogodilo. Ja ću tebi doneti kakvu god hoćeš, ma dvaput bolju od svake koju poželiš! (*Men.* 679–680)

Za razliku od upotrebe prisvojne zamenice u obraćanju koja, kao što smo videli, može da bude i izraz laskanja i podilaženja, ali i izraz nepatvorene prisnosti, *amabo* je udvorički manir prvog reda. Od šesnaest puta koliko ga ima u ovim dramama, šest puta se koristi samostalno ili u pitanjima (upor. srp. *moliću lepo*), a celih deset puta služi da ublaži i omekša neki zahtev izražen imperativom, jusivnim konjunktivom ili zavisnom rečenicom.²⁷ Dakle, isključivi cilj je da se sagovorniku podiđe te da se on privoli da zahtev ispuni.

BACCH. *Haec ita me orat, sibi qui caveat aliquem ut hominem reperiam, ut istunc militem — ut, ubi emeritum sibi sit, se revehat domum. id, amabo te, huic caveas.*

BAK. Ova me je zamolila da joj nađem nekog ko bi sredio da kako završi posao s onom vojničinom, tako može da ode kući. Hajde, kad te ljubim, ti sredi to. (*Bacch.* 53)

Ova replika otvara jednu savršeno izvedenu zavodničku celinu u kojoj, sve gradirajući svoja *blandimenta*, jedna od bliznakinja Bahida uspeva da obrlati Pistoklera i privoli ga da on, do tada potpuni stranac, uzme u zaštitu njenu sestru i odbrani je od vojnika (*Bacch.* 44–108).

Primer pak iz *Blizanaca* pokazuje koliko uspeha u zahtevu ima laskava formula *amabo*. Ljubinka nije ni iznela svoju molbu do kraja a Nebojša je već pristao da joj je ispuni.

²⁷ Neka istraživanja pokazala su da se *amabo* u zahtevima mnogo češće sreće uz imperativ nego uz zavisnu rečenicu (Dutsch 2008, 51). Podaci dobijeni iz ove tri drame poklapaju se sa pomenutim statistikama: kad stoji nesamostalno, *amabo* se šest puta javlja uz imperativ, dvaput uz jusivni konjunktiv, a dvaput mu sledi zavisna rečenica. Ne uočava se, međutim, nikakva razlika u vrsti ili jačini svih tih molbi.

Jelena Todorović

ER. *Ecastor haud invita fecero. sed scin quid te amabo ut facias?*

MEN. *Impera quid vis modo.*

LJUB. Baš će mi nešto teško pasti da izdam takvo naređenje. Nego, znaš li šta bi, ljubim te, mogao da mi uradiš?

NEB. II: Šta god hoćeš, samo kaži. (*Men. 424–425*)

OBSECRO. Tabela pokazuje, s druge strane, da se uz zahteve i molbe *obsecro* javlja dvaput češće nego *amabo*, i to više u muškim nego u ženskim replikama.²⁸ Ako je tačna Hofmanova tvrdnja da se u Plautovo vreme *amabo* i dalje čulo pre kao »ljubim te« nego kao »molim te«, onda nije nemoguće da se i u *obsecro* sačuvalo nešto od religijske prirode ovog izraza, te da je pre značilo »kumim te, zaklinjem te« nego puko »molim te«. Obrednim poreklom ovog izraza objašnjava se i zašto ga kod muškaraca srećemo mnogo češće nego *amabo*.

Naime, kao deo obrednog jezika kojim se opštilo s bogovima, *obsecro* čuva prizvuk poštovanja koje govornik ukazuje onom kome se obraća. Za razliku od javnog pokazivanja emocija, izrazom lepog vaspitanja smatralo se pokazivanje poštovanja sagovorniku.

Donja tabela beleži kome polu je najčešće upućivana molba modifikovana učtivim izrazom *obsecro*.

	Muški sagovornik	Ženski sagovornik
Muški likovi	27	1
Ženski likovi	5	2
UKUPNO	32	3

Kao što vidimo, prevashodno su muškarci bili poštovani sagovornici, bilo da im se obraćaju drugi muškarci²⁹ ili žene. U dva navrata će se žena ženi obratiti sa *obsecro*, a samo jedanput muškarac ženi.

IVPP. *Per dexteram tuam te, Alcumena, oro obsecro, da mihi hanc veniam, ignosce, irata ne sies.*

ALC. *Ego istaec feci verba virtute irrita; nunc, quando factis me impudicis abstini, ab impudicis dictis avorti volo. Valeas, tibi habeas res tuas, reddas meas. Iuben mi ire*

²⁸ Ovaj podatak nije do kraja tačan, budući da muških replika ima značajno više nego ženskih pa bi, zapravo, prava razmera bila približno tek 2:1 u korist muškaraca.

²⁹ Između muškaraca ne postoji vidljiva društvena diskriminacija: *obsecro* su jednako upućivali robovi gospodarima kao i ovi njima.

comites?

IVPP. Sanan es?

JUP. Desnicom te tvojom kunem i zaklinjem, daj mi oprost po koji sam došao, ne ljuti se.

ALK. Ja sam suštom vrlinom opovrgla svaku od tih optužbi; i kad sam se već celog života čuvala bezobrazluka, odbijam da mi sad obraz ukaljaju bezobrazne laži. Ostaj zdravo, zadrži si svoje, a meni vrati moje stvari. Hoćeš li poslati nekog da me isprati?

JUP. Jesi l' ti čitava? (*Amph.* 923–929)

Jedino mesto na kome muškarac upućuje ženi molbu koristeći se izrazom *obsecro* zapravo je duhovita parodija čiji je glavni komični motiv dvostruka zamena uloga: Alkmena se ponaša kao muškarac, pokreće razvod braka i podelu imovine, a Jupiter, kao žena, pada pred suprugom, hvata je za ruku i traži oprostaj. Drugi nivo zamene uloga je na relaciji besmrtnik–smrtnik, gde svevišnji Jupiter moli od smrtne žene uslugu. Iz ovog je primera upravo očigledno da *obsecro* nije izgubilo svoju religijsku konotaciju, jer da jeste, šala ne bi bila ni upola efektna kao što jeste.

Muškarac, dakle, samo u parodiji može da ukaže ženi poštovanje kao sebi ravnom sagovorniku. U svakoj drugoj situaciji obratiće joj se ili njoj bliskim i razumljivim jezičkim sredstvima – laskanjem (npr. uz *amabo*), ili onim izrazima koji potcrtavaju pravi odnos snaga, gde muškarac zahteva i traži, a žena izvršava zahtev.

QUAESO. Među svim pobrojanim izrazima koji se sreću uz molbe i zahteve, u ženskom govoru najređe se pojavljuje *quaeso* »tražim, molim«, i to na samo dva od ukupno dvadeset osam zabeleženih mesta.

ALC. Equidem sana sum et deos quaeso, ut salva pariam filium.

ALK. Zdrava sam i čitava i od bogova molim da i zdravo dete rodim. (*Amph.* 720)

(*ALC.*) *Quaeso advenienti morbo medicari iube: tu certe aut larvatus aut cerritus es.*

(*ALK.*) Preklinjem te, pozovi nekog da te leči, dok te nije živog bolest progutala.

Ti il' si opsednut il' si potpuno lud! (*idem*, III čin, fr. VIII)

Ova statistika je lako objašnjiva ako se uzme u obzir ranije izneta pretpostavka o prirodi ženskog govora kao onog koji teži učtivosti, prisnosti i ulagivanju. Gledano iz tog ugla, jasno je zašto ženskom maniru najviše odgovara jedno umiljato *amabo*, upola manje venerativno *obsecro*, a gotovo uopšte ne zahtevno *quaeso*. Žene nisu bile u poziciji da izričito zahtevaju, već su svaki svoj zahtev lukavo nijansirale ne bi li dobile ono

što žele a da društveno uspostavljen odnos snaga ostane prividno neporemećen.

Kurve, svetice – meretrix i matrona, dva lica iste medalje

Granice ženskog sveta u Plautovo doba najčešće su se podudarale sa granicama domusa u kom su živele. Spoljni svet bio je svet muškaraca, u kom je žena bila uljez i *persona non grata*. Različiti zakoni vladali su u kući i izvan nje. Van svakog zakona živele su prostitutke koje, kao ničije kćeri nit žene, nisu imale dom niti su, tako, uživale nečiju zaštitu, već su morale same sebi da je obezbede. Ako slabi u drugome traže sigurnost i jačinu, pa i u prijateljstvu stupaju isključivo iz koristoljublja, a najbolji način da se stekne takav prijatelj-zaštitnik jeste da se laska njegovoj ličnost, unižavajući sopstvenu, onda nije čudo što su od svih Plautovih likova prostitutke najčešće optuživane za *blandimenta*.³⁰ Njihove reči poređene su sa lepkom u koji se žrtva ulepi kao miš u zamku.

BA. *Iam hic credo aderit. sed hoc idem apud nos rectius poteris agere; atque is dum veniat, sedens ibi opperibere. eadem biberis, eadem dedero tibi, ubi biberis, saviium.*

PI. *Viscus merus vostrast blanditia.*

BA. Rekla bih da samo što nije stigao. Ali, bolje će ti biti da udeš kod nas pa da se unutra ovim pozabaviš. Lepo da sedneš dok ga čekaš, da popiješ koju, pa kad se malo zagreješ, još i ja da te cmoknem.

PI. Uh, da se čovek ulepi u ovo tvoje slatkorečje, k'o pčela u med! (*Bacch.* 47–50)

Slično upozorava i Nikša svoga gazdu kada kaže:

MESS. *Minime hercle mirum. morem hunc meretrices habent: ad portum mittunt servolos, ancillulas; si quae peregrina navis in portum advenit, rogitant cuiatis sit, quid ei nomen siet, postilla extemplo se applicant, agglutinant: si pellexerunt, perditum mittunt domum.*

NIK: Ništa tu, sreće mi, nije čudno. Kurvinja posla. One tako pošalju sitnu služinčad u luku pa kad pristigne kakva strana lađa a ovi, udri s pitanjima – odakle dolazi, kako se zove vlasnik i slično. Čim to saznaju, istog trenu mu se prišljamače i prilijepe, ne daju mu disat. Uspiju li da ga obrlate, 'ajd zbogom – propalog ga doma šalju. (*ibid.* 339–345)

Reči su im lepak koji curi na žrtvu iz dva para usta na koja se, zbog prirode posla kojim se bave, u komedijama često aludira.

ER. *Superas facile, ut superior sis mihi quam quisquam qui impetrant.*

PEN. *Meretrix tantisper blanditur, dum illud quod rapiat videt; nam si amabas, iam oportebat nasum abreptum mordicus.*

³⁰ Ulogu prostitutki i njihovih *mesdames* kao najviše optuživanih za *blandimenta* razlaže Dutsch 2008, 53–58.

LJUB. Ah, kraj tog tvog šarma, ovi šarlatani oko mene gube svaku šansu.

BRI. Vidi droce što je mazna kad uvreba šta valjano da mazne! Da ga voliš, davno je već trebalo da je sav u šljivama od tvojih slatkih ugriza. (*Men.* 192–195)

Ova scena može da bude i mnogo vulgarnije protumačena ako u imenici *nasus* prepoznamo jedan od mnogih latinskih eufemizama za muški polni organ.³¹ Ako ga shvatimo tako, onda i usta kojima je Ljubinka trebalo da ga je odgrizla mogu biti shvaćena kao eufemizam za ženski polni organ. Dakle, prostitutke su imale dva para usta, oba podjednako opasna i otrovna. I glagol *abripere* upotpunjuje sliku o alavoj zveri koja vreba priliku da »otkine« tuđe.

Tako usta koja su ujedno i primamljiva i preteća, postaju simbolom ženske dvostruke prevrtljive prirode a *blandimenta* oružje za lov ovih alavih, oblapornih zveri.

Iako nisu sve žene, kao prostitutke, strašne pošasti po kesu i kasu muškarca, u Plautovom svetu svima su im imanentna *bladimenta*. Jezik žena sa najniže lestvice društva formalno se ne razlikuje od jezika uglednih rimskih građanki. Jedina je razlika u tome što rimske matrone, kao što smo videli na primerima iz prethodnih poglavlja, svoj urođeni laskavi govor koriste da bi od sagovornika dobile ono što im pripada, a ne da bi otele ono što nije njihovo. Formalnih razlika unutar *sermo mulieris* između žena različitih društvenih grupa, dakle, nema. *Blandimenta* kod Plauta su suštinska odlika ženskih govornika zbog čije subverzivne moći drugi treba stalno da su na oprezu.

Na primeru odabranih komedija još jednom je potvrđeno stanovište da se nežnim, podilazećim govorom služe žene. Izrazi koje je Donat označio kao *blandimenta*, a koje su obradili Hofman i potom Adams i Dučova, pojavljuju se i u ovim dramama, i to s gotovo istom namenom koju prepoznaju pomenuti autori. Komedije *Amfitrion*, *Blizanci* i *Bliznakinje* pokazuju, međutim, da *blandimenta* koja karakterišu ženski govor nemaju uvek prirodu beskrupuloznog i utilitarnog laskanja koja im se ponajpre pripri-

³¹ Dutsch 2008, 59. – Ovo poređenje nije strano ni drugim kulturama. Iako više ne stoji kao direktni sinonim za muški polni organ, tragom iste tzv. anatomske metafore u italijanskom jeziku imenica *naso* vezuje se penis u gnomskoj narodnoj tradiciji: upor. vulgarnu izreku *Chi di naso abbonda, di cazzo sfonda*. Sličnih primera ima i drugde.

suje. Nežnost, pa čak i umiljavanje koje se očituje u govoru Plautovih junakinja nemali broj puta služi da milom dobiju ono što im po pravu sleduje, pošto silom nikako ne mogu, budući u potpunoj zavisnosti od muškaraca. Odlike tog odnosa jasno su vidljive iz odabranih primera za izraze molbe u kojima muškarci, osim kad se sprdaju, ne mole žene, već od njih zahtevaju ili im naređuju, dok je gotovo svaki ženski zahtev upućen muškarcu izražen u obliku ponizne i podilazeće molbe ili čak preklinjanja. Žene su, dakle, primorane da se dovijaju za sve što žele da dobiju, i opet će samo najspretnije, najdomišljatije, uspeti u svom naumu. Drugim rečima, prema materijalu iz odabranih komedija može se zaključiti da je položaj žena, a ne urođena im priroda, oblikovao njihov govor u pravcu onoga što će docnije biti okarakterisano kao prazno ulagivanje, kao *blandimenta*. Konačno, svojstva ženskog govora, koja su se pokazala kao izvrsna sredstva za ubeđivanje, podležu i zloupotrebi, ne samo sa ženske već i s muške strane, kad god zatreba.

Bibliografija

- Adams, J.N., 1984, »Female Speech in Roman Comedy«, *Antichthon* 18, 43–77.
- Dickey, E., 2007, *Latin Forms of Address: From Plautus to Apuleius*, Oxford UP.
- Dickey, E. / Chahoud, A., 2010, *Colloquial and Literary Latin*, Cambridge UP.
- Dutsch, D., 2000, »Boundless Nature: The Construction of Female Speech«, doktorska disertacija. Montreal.
- Dutsch, D., 2008, *Feminine Discourse in Roman Comedy, on Echoes and Voices*, Oxford UP.
- Forberg, M., 1913, *De salutandi formulis Plautinis et Terentianis*, Weidae Thuringorum.
- Hofmann, J. B., 1980, *La lingua d'uso latina*, prir. i prev. L. Ricottilli, Bologna.
- Holmes, J., 1998, »Complimenting – A Positive Politeness Strategy«, u zborniku J. Coates (ur.) *Language and Gender: A Reader*, Oxford, 100–120.
- McDonnell, M., 1983, »Divorce Initiated by Women in Rome«, *AJAH* 8, 54–80.
- McDonnell, M., 2006, *Roman Manliness: Virtus and the Roman Republic*, Cambridge UP.
- Vaan, M., 2008, *Etymological Dictionary of Latin and the Other Italic Languages*, Leiden.

Jelena Todorović
Department of Classics, Faculty of Philosophy, Belgrade

Mulieribus apta sunt blandimenta. Blandishing speech of female stock-types in Plautus' Amphitruo, Bacchides and Menaechmi

Abstract

Already ancient Roman scholars were able to distinguish the different language registers of what they called the “female” and the “male” speech, mostly restricting the former to the blandishing sweet talk and constant self-pity. This gender specific language we find in the most mimetic art of all – the dramatic literature and, hence, in the operas of its most eminent representative. The aim of this paper will be to identify and analyze characteristics of the female blandishing speech in instances that are found in three Plautine comedies, as well as to understand whether these features are proper of all female characters or if there is an even more subtle discrimination between the different stock-types, that is if there is a certain social language discrimination within the wider gender-based group.

Key Words: Plautus, Female Speech, Gender, Flattering, Stock-Types.